

Nieuw leven in het veen

Natuurmonumenten (NM) voert al vanaf 1996 natuurherstelprojecten uit met behulp van LIFE subsidies (LIFE Nature restoration program) vanuit de Europese Commissie (EC). Het 21e en tevens grootste LIFE project van Natuurmonumenten ging in 2013 van start en betreft een groot laagveen-herstelprogramma. Het project wordt uitgevoerd in zes gebieden van Natuurmonumenten: Oostelijke Vechtplassen, De Wieden, Botshol, Naardermeer, Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en het Wormer- en Jisperveld en in twee gebieden van Staatsbosbeheer: de Rottige Meente & Brandemeer en het zuidelijke deel van de Oostelijke Vechtplassen (fig. 1).

Het project is begroot op ca 13,5 mln euro waaraan de EC 4,2 mln bijdraagt uit het LIFE budget. Daarnaast leveren het ministerie van Economische Zaken, de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Overijssel en Utrecht en het waterschap Amstel, Gooi en Vecht belangrijke financiële bijdragen. De financiering komt voort uit de Europese verantwoordelijkheid van Nederland om bedreigde plant- en diersoorten te beschermen. Met de maatregelen in dit grootschalige laagveenherstel-project worden de omstandigheden hersteld voor flora en fauna die van oudsher thuishoren in het laagveengebied. Het project loopt tot 2019.

Probleem

De laagveengebieden zijn karakteristiek voor het Nederlandse (polder)landschap. Van oudsher was hier als gevolg van turfwinning sprake van een plassengebied, waarin het open water geleidelijk weer dichtgroeide. Dit resulteerde

in een mozaïek van verschillende ontwikkelingsstadia variërend van open water tot bos waarin tegenwoordig veel zeldzame en bedreigde plant- en diersoorten voorkomen. Deze komen in het gedrang als gevolg van onder andere het staken van economische activiteiten (turfwinning, riet snijden, hooiland) en de eutrofiëring van bodem en water (door stikstofdepositie en landbouwbesmettingen). Ook speelt mee dat de door ons gewenste natuur vroeger een bijproduct was van de ontplooiende economische activiteiten, maar nu de economische grondslag ontbreekt, zijn dezelfde activiteiten door de lastige terreinomstandigheden zeer kostbaar geworden. In deze laagveengebieden is hierdoor sprake van veel bosopslag, struweel en jonge moerasbossen die er op duiden dat de successie in haar laatste stadium is aangeland. Om het hele scala aan ontwikkelingsstadia in natuurgebieden te houden (inclusief bijbehorende bijzondere soorten planten en dieren) moet een

Foto 1. In de meeste projectgebieden is het de bedoeling om de kwaliteit van veenmos-rietland (en soms trilveen) te verbeteren; hier Veenmos-rietland met Moeraskartelblad (*Pedicularis palustris*) (foto: R. Messemaker).

beheerder af en toe ingrijpen om zijn gebied te 'verjongen'. Door dit menselijk ingrijpen kan het verlandingsproces weer opnieuw beginnen (petgaten graven) of wordt bij een bepaald stadium de kwaliteit verbeterd (opslag uit rietland verwijderen). Het is belangrijk dat deze, vaak kostbare maatregelen geregeld worden uitgevoerd. Bovendien wordt het verlandingsproces versneld door de te hoge stikstof-depositie en moeten deze ingrepen dus vaker plaatsvinden. Uiteraard moeten er daar waar mogelijk milieumaatregelen worden genomen om de abiotische omstandigheden te herstellen.

Doelen en ambities

Het doel van het LIFE project is het herstellen, verbeteren en vergroten van de oppervlakte aan laagveenhabitats door het creëren van zodanige milieuomstandigheden, dat jonge successiestadia weer tot ontwikkeling kunnen komen. Het gaat hierbij om het realiseren van wateren met Kranswiervetatie (H3140), Krabbescheer fonteinkruid (H3150), Vochtige moerasheide (H4010B), Blauwgrasland (H6410), Trilveen (H7140A) en Veenmosrietland (H7140B; foto 1) en Galigaanmoeras (H7210). Het project beoogt om zo'n 500 ha doelhabitats te herstellen of in stand te houden en ongeveer 190 ha natuur uit te breiden en/of te vergroten (tabel 1). Door de ingrepen zullen ook soorten profite-

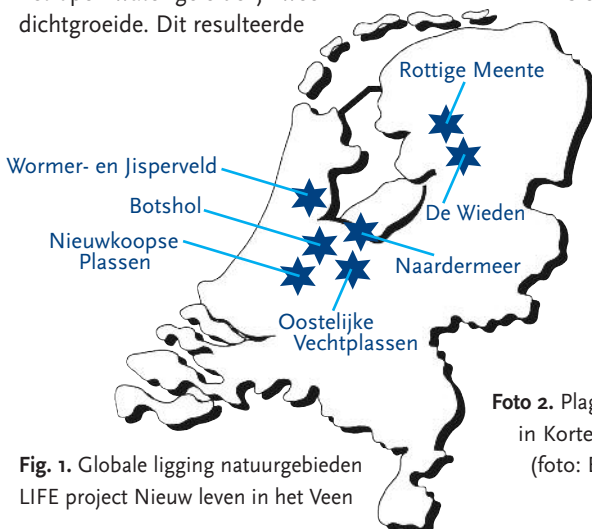

Fig. 1. Globale ligging natuurgebieden LIFE project Nieuw leven in het Veen

Foto 2. Plagwerkzaamheden in Kortenhoefse plassen (foto: Ecogroen, 2015 / M. Meyling).

Gebied	Herstel/kwaliteitsverbetering	Toename oppervlakte
Rottige Meente	0,5 ha Blauwgrasland;	18,5 ha Trilveen/Veenmosrietland
De Wieden	18,3 ha Trilveen	
Naardermeer	18,8 ha Veenmosrietland	4,9 ha Veenm/rietl 0,7 ha hakhout
Oostelijke Vechtplassen	130,8 ha Kranswier/ Krabbescheer fonteinkruid watervegetatie;	
Natuurmonumenten	0,5 ha trilveen; 5,35 ha Veenmosrietland, 5 km Galigaanmoeras (ca 1 ha)	16,42 ha Blauwgrasland, 0,53 ha Veenmosrietland; 7,5 ha diverse typen moeras; 5,87 ha diverse typen
Oostelijke vechtplassen SBB	195 ha Kranswier /Krabbescheer fonteinkruid watervegetatie	20 ha Blauwgrasland; 22,5 ha diverse N2000; 1,4 ha legakkers
Botshol	2,5 ha Veenmosrietland	2,5 ha Veenmosrietland
Nieuwkoopse plassen	100,5 ha Veenmosrietland	100,5 ha Veenmosrietland; 5 ha diverse N2000 typen
Wormer en Jisperveld	0,5 ha Vochtige heide; 10,5 ha Veenmosrietland	2 ha Veenmosrietland
Algemeen	3611 m sloot herstel; 2970 m houtopslag langs sloten verwijderd	
Totaal	502,25 ha Kwaliteitsverbetering	189,82 ha uitbreiding habitats

Tabel 1. Resultaten laagveenherstelproject per gebied

ren als Grote vuurvliinder (*Lycaena dispar*), Noordse woelmuis (*Microtus oeconomus arvicola*), Gevlekte witsnuitlibel (*Leucorrhinia pectoralis*) en uiteraard diverse moerasvogelsoorten, zoals Zwarte stern (*Chlidonias Niger*), Grote karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*) en Rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus*). Het project beoogt verder het vergroten van recreatiemogelijkheden en natuurbeleving en levert een bijdrage aan kennisontwikkeling. Om deze doelen te realiseren voorziet het project in de volgende maatregelen:

- Plaggen gras- en rietland (foto 2), verwijderden houtopslag in rietlanden (foto 3), graven nieuwe petgaten en verbeteren van milieuomstandigheden door baggeren van geëutrofiëerde water(gang)en, aanpassen sloten t.b.v. aanvoer kwelwater en een kleine ontпachtning.
- Inrichting van een onderzoekslocatie voor toegepast onderzoek naar laagveenverlandning.
- Omvorming van wintermaaien naar zomermaaien (100 ha)
- Aanleg van recreatievoorzieningen: centraal informatiepunt over laagveenhabitats, aanleg uitzichtplatform en aanlegsteiger en aanschaf van excursieboot.
- Communicatie richting bewoners en bezoekers.
- Monitoren van projectresultaten.

Foto 3. Rooien van bomen in Kortenhoeftse plassen (foto: Ecogroen, 2015/M. Meyling).

Wat is tot nu toe uitgevoerd?

Het is nog te vroeg om aan te geven in hoeverre de doelen zijn gerealiseerd want het project is nog in volle gang. De planvoorbereiding nam 1-1,5 jaar in beslag en hield in dat de voorgenomen maatregelen werden uitgewerkt tot definitieve ontwerpen, dat er diverse vergunningen zijn aangevraagd en uiteindelijk aanbestedingen zijn gehouden om het werk te laten uitvoeren. Hiervoor schakelt Natuurmonumenten bureaus in die goed ingevoerd zijn in de laagveenproblematiek en natuurtechnisch werk. De uitvoering in laagveengebieden, waar de bodem doorgaans drassig is, is geen sinecure (foto 4). Het is geen land en het is geen water. Aangezien de oude tijden – waar gebruik gemaakt kon worden van veel mensen en zware lichamelijke arbeid geen probleem was – achter ons liggen, moet met machines worden gewerkt om hout te verwijderen, te plaggen of om petgaten te graven. Er zijn maar weinig aannemers die goed ingericht zijn om te werken in dit type gebied. Nieuwe aannemers bekijken zich vooral op de drassigheid waardoor machines wegzakken met een ravage en onherstelbare schade aan het natuurgebied tot gevolg. Om dit probleem het hoofd te bieden dienen

Foto 4. In september 2015 opgeleverd kraanschip waarmee extra biomassa kan worden afgevoerd ten behoeve van omvormen maai-beheer (foto: L.M.L. Zonneveld).

aanbestedingen van het werk zeer zorgvuldig opgezet te worden om “de juiste man op de juiste plaats” te krijgen. Hiervoor worden bijvoorbeeld eisen gesteld aan ervaring, kennis, uitvoeringswijze en in te zetten materiaal en materieel.

Het eerste werk dat gereed kwam (maart 2014) betrof de onderzoekslocatie die bestond uit de aanleg van een aantal kunstmatige vloten. Het onderzoek zelf vormt geen onderdeel van het LIFE project, maar wordt gefinancierd door OBN en uitgevoerd door Bware. Het onderzoek heeft veel inzicht gegeven in de kansen op het hiermee ontwikkelen van moerasvegetaties (OBN rapport ‘Verlandning in laagveenpetgaten’ op: <http://www.natuurkennis.nl/index.php?actie=bibliotheek&id=5>).

Tot het broedseizoen 2016 zijn van de 20 natuurherstelacties er 12 (nagenoeg) gereed (Nieuwkoop, Wormer- en Jisperveld, Naardermeer, delen van de Oostelijke Vechtplassen).

Beleving en communicatie

Van de geplande maatregelen die belevingsmogelijkheden vergroten zijn in de Oostelijke vechtplassen het uitzichtplatform, het centrale informatiepunt over laagveenhabitats en de aanlegsteiger gereedgemaakt.

Kader 1. Wat men ervan kan zien

Het uitzichtplatform en de tentoonstelling in Fort Kijkuit (foto A) zijn vrij toegankelijk (voorlopig alleen op doordeweekse dagen: Maandag t/m donderdag van 08:30 tot 17:00 u.; Vrijdag van 08:30 tot circa 12:30 uur. Voor zover de locaties van de maatregelen langs wandel-/fietspaden liggen, staan er informatiepanelen. Ook worden er excursies georganiseerd afgestemd op de werkzaamheden per gebied (zie hiervoor de website: <https://www.natuurmonumenten.nl/project/nieuw-leven-in-het-veen-new-life-dutch-fens>).

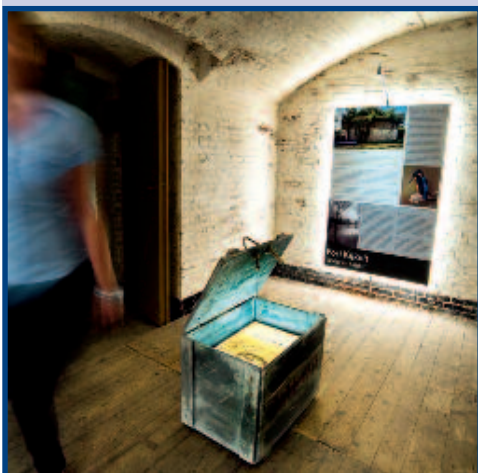

Foto A. Presentatieruimte Fort Kijkuit. Het restauratie project Fort Kijkuit waar het LIFE deel onderdeel van is heeft de Europa Nostra Prijs gekregen, de belangrijkste onderscheiding op gebied van cultureel erfgoed, voor succesvol hergebruik van Europa's militaire erfgoed (foto: Studio Harm Hasenaar).

Deze vormen een onderdeel van het recent gerestaureerde en herbestemde Fort Kijkuit (kader 1).

Verder is er veel inzet gepleegd in alle gebieden om belanghebbenden, bestuurders en bewoners te informeren over de ophanden zijnde werkzaamheden. Er zijn (vaar)excursies en voorlichtingsbijeenkomsten gehouden en er is in lokale media over gepubliceerd. Uiteraard is er een website van het project <https://www.natuur-monumenten.nl/project/nieuw-leven-in-het-veen-new-life-dutch-fens>.

Fig. 2. Oude schoolplaat gebruikt voor voorlichtingsmateriaal.

Hierop staan voor meer algemeen publiek gemaakte filmpjes, geschikt om te verspreiden via sociale media. Ook is er voorlichtingsmateriaal gemaakt (fig. 2).

Monitoring en belang van LIFE

In alle gebieden vindt bij de start een opname van de uitgangssituatie plaats en aan het eind van het LIFE project in 2018 volgt een vervolgonname. Het LIFE project voorziet dus niet in een langjarige monitoring om de effectiviteit van de maatregelen op lange termijn goed te kunnen beoordelen. De meeste maatregelen zijn gebaseerd op jarenlange ervaringen die succesvol en effectief zijn gebleken. Zo zijn de maatregelen voor herstel van drijftillen in de Wieden ook al eerder op andere locaties in het gebied eveneens in het kader van LIFE in 2005 en 2010 uitgevoerd. De in dit kader verwijderde bosopslag op drijftillen heeft er toe geleid dat de bodem weer een open drijvende mat is geworden. Door toegevoegde greppels en sloten heeft vernatting plaatsgevonden en is de verzuring afgenomen doordat basenrijk water de drijftillen weer kan binnendringen. Dit heeft geresulteerd in de ontwikkeling van trilveen. Daarnaast is er

open water gerealiseerd door het graven van petgaten en is er verdroogd rietland omgevormd tot moeras. Alle maatregelen hebben geleid tot jongere verlandings- en of successtadiën. De LIFE regeling is een zeer belangrijke bron om dergelijke zeer kostbare maatregelen te financieren. Gezien de vele miljoenen die hier omgaan is het wenselijk dat meer onderzoek zich zou richten op de maatregelen die in het kader van deze regeling worden uitgevoerd. De LIFE-subsidieregeling biedt hiertoe geen ruimte. Het zou zeer wenselijk zijn als een platform de effectiviteit van de maatregelen goed in beeld brengt en deze afstemming zou kunnen bevorderen.

Drs. L.M.L. Zonneveld,
coördinator New Life for Dutch Fens

R. Munters, projectleider
Vereniging Natuurmonumenten
Postbus 9955, 1243 ZS 's Graveland
t.zonneveld@natuurmonumenten.nl
r.munters@natuurmonumenten.nl

ing. B.H. Jap
coördinator projecten Staatsbosbeheer
b.jap@staatsbosbeheer.nl

Partners en (co)financiers Nieuw leven in het veen (LIFE12NAT/NL/000372)

